

УДК 328.188.5(477)

О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА НЕПОТИЗМУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розглянуто проблему непотизму в сучасному соціально-політичному просторі України. Доводиться теза про те, що непотизм є одним із негативних проявів та потужних джерел корупції. Автор намагається з'ясувати, яким чином кадрова політика непотизму впливає на усі сфери суспільного життя, несе загрозу розвитку держави. Надано пропозиції щодо зменшення руйнівного впливу непотизму на суспільство і державу.

Ключові слова: непотизм, сімейні клани, корупція, меритократія, антимеритократія.

Актуальність проблеми. В умовах динамічних змін, що відбуваються в Україні та світі, в нашій державі залишається не вирішеною проблема протидії корупції та викорінення таких її проявів, як непотизм, кумівство, кронізм, патронат, клієнтизм, фаворитизм тощо, які є потужним джерелом та невід'ємними складовими цього деструктивного явища. У вітчизняному соціально-політичному просторі завдяки непотизму та подібним йому явищам корупція вкорінилася на всіх рівнях державного управління від вищих органів виконавчої влади до обласних і районних державних адміністрацій, в правоохоронних органах і судах, армії, фінансово-економічній, освітній, медичній та багатьох інших сферах життєдіяльності суспільства. Негативний вплив корупції на усі сфери суспільного життя несе загрозу розвитку держави, її стабільності, незалежності й безпеці, національному самовизначенню народу, перешкоджає економічному зростанню та залученню зовнішніх інвестицій, порушує принципи верховенства права, сприяє підриву демократичних інститутів та цінностей, об'єктивно виступає проти свободи, створює соціальну напруженість та умови для поширення нелегітимних видів соціальних практик і організованої злочинності, знижує довіру населення до влади, підриває авторитет країни.

Попри всі досягнення вітчизняних науковців та практиків у вивченні корупції, використанні світового досвіду щодо її запобігання, безлічі варіантів протидії корупційним явищам з боку пересічних громадян, численних антикорупційних заходів тощо, зниження її рівня в Україні майже не відбувається. Боротьба з цією проблемою в Україні нагадує здебільшого бій з вітряком. Бо, як висловився голова правління «Міжнародної Ліги захисту прав грома-

дян», правозахисник Едуард Багіров, «не будуть боротися з корупцією ті, хто самі її очолюють. Права рука не відріже ліву. Корупція стала настільки системною, що фактично корупційні схеми замінюють норми законів» [1]. Влада сама розставляє скрізь «пастки» з непотизму та подібних йому корупційних проявів, бо саме вони, а не «нестача антикорупційних законів та органів», є «основною перепорою для ефективної боротьби з чиновницьким злодійством і хабарництвом» [2].

Проте людство не полишає надію на викорінення цих деструктивних явищ зі свого життя, принаймні зменшення руйнівного впливу корупції на суспільство, що і актуалізує дослідження даної проблеми. Навіть не дивлячись на відсутність дієвих механізмів щодо попередження та запобігання різним проявам корупції, які в українському соціально-політичному просторі багато років поспіль «очолює» непотизм, вчені та небайдужі громадяни продовжують шукати способи ефективної боротьби з цими явищами. При цьому різноманітні прояви корупції залишаються без достатньої уваги, їх визначення та пояснення потребують уточнення, а пошук способів подолання корупційних явищ є значним теоретичним та практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про відсутність ґрунтовних наукових розробок, присвячених розкриттю сутності непотизму як вагової складової корупційних практик та наслідків його використання для суспільства і держави. Тільки окремі питання з проблематики дослідження відображені у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, які, аналізуючи різні аспекти корупції, ведуть пошук шляхів протидії деструктивним наслідкам цього явища. Між тим проблема непотизму, в тому числі в Україні, залишається мало дослідженою.

Внесок у дослідження природи та сутності непотизму, його застосування поряд з іншими проявами корупції (кронізмом, клієнтизмом, фаворитизмом та ін.) в межах вивчення широкого спектру різноманітних проблем державотворення та реалізації державної кадрової політики зробили такі вчені, як С. Стюарт-Вільямс [3], П. Яскевич [4], Б. Алпер Буйюкарслан [5], Дж. Ф. Девис [6], Д. дела Порта, А. Ванучі [7], Л. Дорош, О. Івасечко [8], Н. Катрі [9], С. Климович [10], Х.-Й. Лаут [11], Р. Мацієвський, Ю. Мацієвський [12], О. Олійник [13], М. Пірен [14], Д. Соломон [15]. Аналізом оцінювання і вимірювання різноманітних проявів, форм і типів, серед яких побіжно розглядається непотизм, переважно політичної корупції, займалися А. Гайденгаймер та М. Джонстон [16], С. Роуз-Екерман [17], С. Коткін, А. Шайо [18], В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна [19]. Виправданню непотизму в управлінському секторі держави та фінансово-економічній галузі присвятив свою працю А. Беллоу [20], з позицією якого співзвучна робота М. Люнге [21], який намагається довести, що сильні сімейні зв'язки сприяють розбудові суспільства

з ефективною системою оподаткування й низьким рівнем злочинності. До цього переліку можна додати декілька публікацій та журналістських розслідувань, котрі досить узагальнено описують родинні зв'язки в органах виконавчої та законодавчої влади [22–25]. Проте непотизм та інші прояви корупції не обмежуються тільки політичною сферою життя. Ці деструктивні явища розповсюджуються як ракові метастази по усьому соціальному організму, руйнуючи його зсередини, що загрожує його існуванню. Але реальних результатів і досягнень у боротьбі з непотизмом та іншими не менш потужними джерелами корупції немає, навіть навпаки, за окремими напрямками вони посилюються.

Метою статті є виявлення характерних ознак непотизму в соціально-політичному просторі України та пошук способів зменшення його деструктивного впливу на суспільство та державу.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічних змін у соціально-політичному просторі України та світу наша держава намагається якщо не позбутися, то принаймні мінімізувати у суспільному житті та політико-управлінській сфері найшкідливіші прояви та наслідки корупції, у тому числі *непотизму* (від лат. *nepos* – «родинне» або *nepotis* – «онук», «племінник») – практики отримання посади не за особисті професійні якості, здібності, заслуги, а через родинні зв'язки [26, с. 470–471].

Відомо, що українське законодавство, наприклад, ст. 25¹ Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 (за редакцією від 07.01.2017) [27] або ст. 32 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 (за редакцією від 05.01.2017) [28] та ін., передбачає обмеження спільної праці родичів та свояків на одному підприємстві, в одній установі або організації. Проте передбачені законодавством обмеження спільної роботи родичів стосуються переважно посад безпосередньої підпорядкованості, підконтрольності або підлеглих та роботи, пов'язаної з можливістю прийняття рішень щодо інших підприємств, на яких працюють близькі родичі посадової особи. Тобто особу можна прийняти на роботу в інший відділ, управління, підрозділ, департамент тощо. При цьому порядок запровадження такого обмеження на підприємствах державної форми власності встановлюється законодавством. А на підприємствах недержавної форми власності такі обмеження власники запроваджують на свій розсуд.

Але в законодавстві України є лазівка для розповсюдження різноманітних проявів корупції, в тому числі і непотизму. Так, у п. 17 Постанови Ради Народних Комісарів УРСР «Про суміщення посад і службу родичів в установах, на підприємствах та в організаціях усупільненого сектора» надається цілий перелік винятків із загальних правил щодо обмеження спільної роботи родичів та свояків на державному підприємстві [29]. В цей перелік, складений ще

в 30-ті та відредагований на початку 80-х рр. минулого століття, потрапили, серед інших спеціалістів, лікарі лікувально-профілактичних і санітарно-профілактичних закладів охорони здоров'я та наукові і педагогічні працівники, лектори у всіх наукових, навчальних та виховних закладах. Показово, що за даними опитування, проведеного компанією «TNS-Україна» в березні 2016 р. серед жителів всієї України, включаючи непідконтрольні території Донецької та Луганської областей (за винятком окупованого Криму), це є представники найбільш корумпованих сфер України – медичної (61%) та освітньої (34%) [30]. Зауважимо, що йдеться не тільки про хабарі, які стали для названих галузей діяльності звичним явищем і сприймаються як даність, якої неможливо позбутися як, скажімо, людської шкіри. Саме кадрова політика nepoтизму сприяла тому, що ці та деякі інші сфери діяльності, слідом за політико-управлінською, заповнюючись родичами, друзями та знайомими не самого високого рівня професіоналізму та компетентності, не кажучи про порядність співробітників, вливалися в корупційний потік, забезпечуючи своє існування, а не розвиток відповідної галузі. Це призвело до депрофесіоналізації багатьох сфер діяльності та послаблення довіри до них з боку населення. Тому платоспроможні українці віддають перевагу закордонним медичним та навчальним закладам, поповнюючи бюджет інших країн світу.

Проблема у тому, що в умовах політичної та соціально-економічної нестабільності, тиску податкового тягаря, бюрократичних пасток, порушення чинного законодавства та безкарності злочинців, починаючи з владних та правоохоронних структур, матеріального і духовного зубожіння українського народу, різкого соціального розшарування, люмпенізованості широких верств населення, конфліктності, масової апатії людей тощо закономірно виникають організаційні механізми, що сприяють виживанню в цих непростих обставинах будь-якої інституції, згідно з її профілем, створюються система засобів підтримки свого функціонування як єдиного цілого, серед яких численні корупційні явища, які можуть видозмінюватися, адаптуючись під певні об'єктивні обставини, але при постійному потуранні влади вони закріплюються у суспільній практиці.

Політико-управлінська, фінансова, медична, освітня та інші сфери діяльності перетворюються в незмінні родинно-професійні *касти* (португ. *casta* – рід, походження, від лат. *castus* – чистий), які відтворюють себе у дітях та онуках та підганяють певні інституції (наприклад, престижні медичні та навчальні заклади, суди і прокуратури) під інтереси своїх сімей, які стоять на чолі відповідних установ. При тому, що сучасний олігархічний режим «не фінансує розвиток науки, освіти, культури, виділяючи на них бюджетні кошти за залишковим принципом. Хоча й використовує кадри, підготовлені у цих

сферах державою» [31, с. 91]. Більше того, в будь-якій інституції створюються умови, при яких талановиті та працелюбні люди, які не є особами, наближеними до «сімей», не можуть з ними ані конкурувати, ані кинути їм виклик, ані зробити кар'єру, пройшовши через вільну та чесну конкуренцію і в майбутньому зайняти більш високе становище у своїй сфері діяльності.

Це відбувається тому, що непотизм і подібні йому корупційні явища, які неформально закріпилися в сучасній Україні як кадрова політика держави, призвели до того, що у кожному престижному закладі та організації усі місця (посади) зайняті на багато років вперед завдяки службовому заступництву родичам і «своїм» людям особами, які наділені владою або мають на неї безпосередній вплив. Виникає кругова порука: призначені в такий спосіб на відповідні посади особи оточують себе людьми, з якими давно знайомі та яким вони довіряють (крім родичів, друзі, однокласники та ін.), останні, в свою чергу, роблять те саме, оточуючи себе своїми довіреними особами. При чому, як правило, ці «свої люди» найчастіше не варті даних посад, не мають достатніх для виконання відповідної роботи знань та досвіду, проте нерідко домагаються довіри шляхом доносів на колег, надання керівнику особистої, конфіденційної інформації про співробітників, інтриг і мобінгу (від англ. *mob* – юрба), тобто психологічного терору, а в крайніх випадках і фізичного терору з боку тих, хто отримав свої посади завдяки непотичним зв'язкам і користуються своєю безкарністю.

Сучасний олігархічний режим тільки сприяє поширенню корупції, бо ті, хто його очолює, самі є учасниками таких неформальних інститутів, як непотизм, кумівство, кронізм, фаворитизм, клієнтизм, сімейність, клановість, протекціонізм, місництво тощо. Наприклад, президент П. Порошенко неодноразово запевняв про свої наміри боротися із корупцією, проте недбало відмахнувся від критики з боку значної частини вітчизняних політиків та активістів за «кумівську» кадрову політику, яку із завзятістю продовжує проводити після своїх «попередників», нехтуючи громадською думкою [2]. П. Порошенко не бачить нічого поганого в тому, що його старший син Олексій став депутатом Верховної Ради після здобуття батьком посади Президента держави, так само, як це було в часи президентства В. Януковича, син якого був депутатом парламенту. Порошенко «підіграв» своєму куму Ю. Луценку зі скандальним призначенням на посаду генпрокурора. Сьогодні, стрімко втрачаючи свій особистий рейтинг, П. Порошенко стверджує, що його родинні та близькі зв'язки з низкою нинішніх політиків не свідчать про клановість та кумівство. Суспільство розуміє, що державні чиновники та можновладці мають великі можливості приховати свої правопорушення, і, в переважній більшості, ухилитися від правосуддя, на відміну від пересічних

громадян, а механізми припинити це беззаконня майже не працюють. От і виходить, що віз і нині там...

Одним із негативних наслідків процвітання непотизму та інших проявів корупції в нашій країні стала відсутність передумов та умов для істинної *меритократії* (від лат. *meritus* – гідний і грец. *κρατος* – влада; правління найбільш обдарованих) і такого суспільства, в якому успіхи в освіті та високий соціальний статус є результатом здібностей та індивідуальних зусиль, бо ті, хто де-юре складають її сьогодні, де-факто, в своїй більшості, не мають значних інтелектуальних якостей, кваліфікації та компетентності, особливих здібностей і чеснот, які б відповідали потребам прогресивного розвитку суспільства та створювали умови для його процвітання.

В Україні утворилася *антимеритократія*, представники якої в останню чергу дбають про найбільшу продуктивність, максимальну ефективність діяльності та забезпечення добробуту кожної людини, бо піклуються про інтереси своїх сімейних *кланів* (шотл. гел. *clann* – сім'я або потомство), яку б нішу у соціально-політичній структурі суспільства вони не займали. Утворені завдяки родинним та неформальним дружнім відносинам касти, клани або спадково-професійні *династії* (грец. *δυναστεία* – влада, панування) забезпечують вигідні для себе умови, приймаючи рішення, передбачені посадою, в своїх інтересах щодо управління або витрачання державних ресурсів, не рідко на шкоду інтересам третіх осіб, конкурентів і навіть держави. Працюючи під державним «дахом», представники цих родинно-професійних об'єднань мають можливість забезпечувати себе безпідставним збагаченням, що набагато більш вигідно і безпечно, ніж одержання хабара за загальне заступництво чи потурання. Професійні династії, обслуговуючи приватні інтереси «напівдемократичної олігархії» в Україні, перетворюються на додаток олігархічної влади, забезпечуючи їй цивілізований імідж [31, с. 89], в усьому копіюючи своїх покровителів.

Взагалі-то, немає нічого поганого в професійних династіях, де любов до своєї справи і професійна майстерність передаються з покоління в покоління, а сприяння в роботі родичам сприймається як нормальне явище, природний інстинкт, притаманний людям. До речі, в Україні, як і в інших країнах світу, багато прикладів професійних династій медиків, вчених з різних наукових галузей, юристів, акторів, спортсменів тощо. Якби не той факт, що професійні династії в сфері управління та найпрестижніших галузях діяльності в соціально-політичному просторі України просто «штампуються» на підставі непотизму, кумівства та інших проявів корупції і «від усього цього тхне чимось глибоко феодальним або номенклатурно-советським» [32, с. 29], аморальним і навіть кримінальним.

Широке розповсюдження непотизму в нашій країні пов'язане, серед іншого, з *менталітетом* українського народу, для якого сімейні цінності й традиції є важливою складовою національної культури. Українські чиновники, виправдовуючись вкоріненням у менталітет нашого народу «традицій» сімейності та кумівства, поставили практику непотизму на потік. У сучасній Україні, як і у багатьох країнах світу, в кожній престижній сфері діяльності батьки зі *статусом* (лат. *status* – стан, становище) – політичним, фінансовим, медійним, науковим, в галузі мистецтва тощо та значними статками – використовують його для просування своїх дітей, бо хочуть бачити їх успішними і щасливими, що природно. «Батьки протегують своїм дітям, чоловіки – дружинам і навпаки. Явний непотизм, він же сімейність або кумівство» [33] без сорому перед суспільством закріплюється кланами та кастами в житті держави, яка за чверть століття перетворилася в «країну розвиненого непотизму» [34].

Проте у цього прояву корупції є і прихильники. Так, автор книги «Похвала непотизму (In Praise of Nepotism)» Адам Беллоу стверджує, що існування політичних і бізнес-династій зазвичай пояснюється наявністю у суспільствах меритократичних чинників, коли багаті та впливові люди передають у спадщину своїм дітям не тільки гроші та майно, а й високі позиції у шкалі впливовості для того, щоб сформувані зі своїх спадкоємців компетентних лідерів. Автор вважає, що великі лідери народжують великих лідерів, тому немає нічого дивного у високій ефективності компаній, очолюваних їх нащадками. Отже, за думкою А. Беллоу, *сімейність* не представляє загрози для демократії (за автором – американської), бо домогтися чогось важливого в житті можливо лише через родинні зв'язки, що було підтверджено сотнями прикладів ділового заступництва в різні часи у різних народів, багато з яких наведені у книзі «Похвала непотизму» [20].

Розглядаючи непотизм як природну норму поведінки, деякі дослідники (наприклад, Г. Міллер, Ле Бретон-Міллер, Д. Соломон, М. Люнге) вважають, що призначення на керівні посади родичів або близьких осіб (найчастіше в приватних компаніях) йде на користь сімейному бізнесу, бо «підростаюче покоління реалізуватиме “бачення” установи та матиме переваги, знаючи установу більше, ніж будь-який інший кандидат, що, своєю чергою, стабілізуватиме компанію і запобігатиме конфлікту інтересів між власниками та управлінцями». Отже, такий добір кадрів на посади топ-менеджерів відповідних установ з огляду на високу мотивацію дає позитивний ефект [35]. Але усі спроби прихильників непотизму є ні чим іншим, як виправданням свого місця у певних сферах суспільного життя, здобуте не завдяки видатним здібностям, навіть якщо вони у них і є, а завдяки належності до відомих та впливових батьків або друзів.

Призначення на керівні посади членів одного сімейного клану, особливо без урахування їх знань та досвіду, без прозорих конкурсів та змагань з іншими претендентами, так би мовити, «чужими», «спонукає розвиток дискримінації стосовно інших осіб, оскільки призначені особи досягають своїх посад на вісім років раніше, ніж інші кандидати» [35]. У результаті того, що соціальні ліфти зламані, обмежується можливість просування талановитих молодих кадрів по кар'єрних сходах. Працівники, які не належать до певних сімейних кланів або каст під тиском обставин втрачають віру в себе, в свої здібності, а отже, і мотивацію до якісного виконання своїх обов'язків, що зменшує продуктивність їх роботи. Постійний страх і негативні очікування співробітників (знижать на посаді, скоротять тощо) в установах, де процвітає непотизм, формують у них відчуття соціальної відчуженості, непотрібності та зайвості в даній організації. В колективах відбувається руйнування основ командної взаємодії, з'являється небажання об'єднувати зусилля заради розв'язання спільних завдань, формується «нездорова» організаційна культура, для якої характерні інтриги і мобінг, нездорова конкуренція, з'являється напруженість та конфліктність, зростає кількість порушень (наприклад, запізнення на роботу, прогули), страждає репутація організації. Деструктивний вплив непотизму на свідомість та поведінку людей провокує соціальну апатію і пасивність, викликану неможливістю щось змінити в суспільстві.

Закріплення практики непотизму в Україні призвело до того, що вже третій десяток поспіль населення нашої країни є заручниками руйнівних наслідків цього та інших корупційних проявів в усіх сферах життєдіяльності суспільства, які, паразитуючи на суспільному організмі, гальмують його розвиток. Безконтрольна поведінка тих, хто має заступництво зверху, ставить під загрозу безпеку діяльності організації, бо, виходячи зі своїх інтересів, вони нав'язують керівнику неефективні виробничі та кадрові рішення, чим обмежують або знищують конкуренцію на керівні посади між співробітниками установи та перекривають дорогу перспективним проектам. Особи, що отримали посади в такий спосіб, як правило, ставляться безвідповідально до своєї роботи, перекладаючи її на підлеглих. Українці роками спостерігають за тим, як деякі депутати парламенту (переважно ті, які потрапили до цього законодавчого органу держави завдяки родинним зв'язкам) місяцями не ходять на сесії, не беруть участі в засіданнях комітетів, не голосують, а їх колеги бігають по рядах та займаються кнопкодавством за прогульників. Суспільство жахається від того, що певну держкомпанію з мільярдним бюджетом очолює малограмотна людина; студентам читають лекції викладачі, чиї ідеї та дослідження були актуальними 30 років тому; судить суддя, який погано вчився, мало знає і єдина заслуга якого полягає в тому, що він одружився на

дочці високопоставленого чиновника; оперує хірург, який отримав свій диплом і робоче місце за хабарі, а не за знання і досвід [36].

Кадрова політика непотизму, що стала добре замаскованою корупцією, сприяє створенню односторонніх переваг, порушенню рівних умов конкуренції або доступу до державних ресурсів і послуг, покриванню одним одним у випадках вчинення членом сім'ї правопорушення або аморальних дій. Так, верхом цинізму та демонстративного порушення правових і моральних норм стало призначення у 2016 р. на посаду начальника відділу нагляду за додержанням законів органами СБУ в прокуратурі Київської області Олега Грицака – сина глави СБУ Василя Грицака! Тобто батько захистив і систему, якою керує, і самого себе, призначенням сина на відповідну посаду під своє крило. Непотизм у чистому вигляді! А українська судова система стала не просто сліпою, а ще і глухонімою, нічим не відрізняється від тих, хто стоїть на «сторожі» інтересів держави.

Увесь політичний бомонд залишив незмінними правилами формування політико-чиновницької тусовки, який складається з батьків та їх дітей-мажорів, дружин та чоловіків, братів та кумів, фаворитів та інших персон, наближених до можновладців. Некараність за проведення політики непотизму в інститутах влади сприяла тому, що цей спосіб кар'єрного просування родичів та знайомих розповсюдився по усіх галузях життєдіяльності. При цьому високі чини постійно запевняють соціум про наміри боротися за «чисті руки» у своєму середовищі, в той час як «в демократичному суспільстві сімейну поруку обмежує закон, який один для всіх» [34]. Отже, українське суспільство живе і працює «в замкнутому колі, в якому може навіть бути затишно, але в якому багато несправедливості, кумівства і злочинства. Де важливіше не те, що ми знаємо і вміємо, а те, кого ми знаємо. Де важливіше не розум, а лояльність до сильних світу цього» [36]. Отже, непотизм несе із собою порушення не тільки правових, а й моральних норм, «псує» та «розбещує» суспільство та державу.

Кожного дня населення України стикається з корупційними явищами практично у всіх сферах суспільного життя. З Інтернету та ЗМІ водоспадом летить інформація про те, що в усіх структурах сидять корупціонери, що все продається і купується. Суспільство з жахом дізнається про ректорів-хабарників (наприклад, экс-виконуючого обов'язки ректора Національного авіаційного університету В. Харченка або экс-ректора Національної податкової академії П. Мельника). Хоча корупційними діями в освітній галузі в Європі та США вважаються не тільки хабарництво, але й фальсифікація, шахрайство, спотворення інформації, різноманітні порушення професійної етики (у тому числі сексуальні домагання), порушення контрактних умов, невмотивовані

витрати, а також, безперечно, широко розповсюджений в українському суспільстві непотизм [37]. Можна подивитися список викладачів та співробітників у найпрестижніших вузах і все стане зрозумілим. Діти та племінники, інші родичі ректорів та проректорів, деканів та завідувачів кафедрами першими потрапляють до аспірантури та отримують вчені звання та посади, поки не охололи їх дисертації. В той же час талановиті молоді вчені без протекції по п'ять-сім та більше років не можуть отримати посади, що відповідають їх науковому ступеню та, відповідно, покращити своє матеріальне становище. Найстрашніше те, що практика непотизму та інших корупційних проявів в освітній сфері має деструктивний вплив на формування морально-ціннісних засад молоді, що формує толерантне ставлення до корупції як до різновиду неправової соціальної практики та створюючи підґрунтя для її подальшого укорінення в суспільстві.

Не менше неприязні викликають у громадян інформація про хабарників – керівників медичних закладів (наприклад, Н. Ван Доеверен – заступницю головного лікаря з медичної частини Львівської обласної клінічної лікарні) або хабарників із правоохоронних служб (як то заступника начальника Хорошівського райвідділу поліції Л. Війтовича), прокурорів, суддів та багато іншої «дрібної рибки». Але громадяни поки не бачать реакції влади у вигляді покарання тих, на кому шапка «горить» за очевидні злочини. Злодії з високих кабінетів, серед яких є особи з судимостями і без дипломів про вищу освіту, прикриваючись псевдовикривальними заявами, здійснюють відчайдушні спроби, щоб ускладнити боротьбу з корупцією в країні і фактично підштовхують людей до того, щоби всі свої питання вони вирішували через хабарі та протекціонізм.

За даними генпрокурора Ю. Луценка, силами правоохоронців у 2016 р. було заарештовано близько 40 високопоставлених чиновників, притому, що на теперішній час країна утримує 330 000 осіб на державній службі. Досі немає жодного результату щодо початку розслідувань про незаконне збагачення та відмивання грошей можновладцями після оприлюднення ними електронних декларацій, зміст яких викликав шок у всього суспільства. Не запрацювала система автоматичної перевірки: близько двох мільйонів декларацій очікують на вердикт щодо різниці між доходами і витратами тих, кого перевіряють. Немає реакції відповідних структур і на численні журналістські розслідування корупційних діянь високопосадовців у нашій державі. Влада мовчки залишила без жодного правового регулювання важливі питання, серед яких робота близьких родичів на державній службі та в інших інституціях, робота високопосадовців за сумісництвом тощо, що залишається до сьогодні на рівні обґрунтованих пропозицій експертів, до рекомендацій яких звертаються хіба що дослідники проблеми непотизму та інших проявів корупції.

Тому «члени сімей, куми і свати ще довго можуть триматися одне за одного на державній службі і в місцевому самоврядуванні, а ще – поєднувати державну службу з бізнесом та іншими цікавими заняттями» [38, с. 209].

Нехтування можновладців законами та громадською думкою призводять до утворення нових форм прояву корупції в соціально-політичному просторі України. Так, антикорупційні закони України забороняють державним службовцям та посадовим особам органів місцевого самоврядування сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності, але мало хто з них діє за встановленими правилами, знаходячи собі лазівки в Законі. Наприклад, в Переліку робіт, що додаються до «Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій», в п. 4 сказано, що «заступники, керівники структурних підрозділів державних підприємств, установ, організацій (цехів, відділів, лабораторій тощо) та їхні заступники не мають права працювати за сумісництвом (за винятком наукової, викладацької, медичної і творчої діяльності)» [39]. Чим залюбки користуються завантажені майже не цілодобово своєю основною роботою працівники державних установ. Як, наприклад, заступник харківського міського голови з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення, член виконавчого комітету Харківської міської ради Світлана Горбунова-Рубан, яка поєднує державну службу з роботою в. о. завідувача кафедри соціології управління та соціальної роботи ХНУ імені В. Н. Каразіна. Маючи 30-річний досвід науково-педагогічної роботи у вузі, мені важко уявити, коли пані Світлана готується до занять та проводить їх в університеті, дає консультації студентам, читає нову наукову літературу, пише наукові статті та керує кафедрою, якщо робота в міській раді займає увесь час. Можна тільки здогадуватися про якість роботи людини, що «сидить» не на одному стільці. І цей перелік щодо зовнішнього суміщення посад (професій), в першу чергу, особами з владних структур, які використовують як родинні, так і дружні зв'язки, нескінченний. Використовуючи свої державні посади, учасники непотичних відносин всупереч законодавству і совісті збивають свої капітали на фоні зубожіння народу.

Звільнені з посад після гучних скандалів судді та прокурори, посадовці з різних установ без вчених звань та посад влаштовуються, наприклад, викладачами у вузи, і, на «заздрість» досвідченим науковцям та педагогам, у нереально швидкі терміни без відриву від роботи (!) стають кандидатами й навіть докторами наук, перекриваючи шлях у професію талановитій молоді, яка не має добрих знайомств і зв'язків із керівництвом певних вузів. Або звільнені за недбальство медичні працівники отримують «індульгенцію» за свої помилки і, маючи підтримку впливових осіб, повертаються на свої посади, а інколи й з підвищенням, прирікаючи пацієнтів на нові випробування

між життям та смертю, в той час як сотні молодих дипломованих лікарів не можуть знайти роботу за фахом, втрачаючи свою кваліфікацію.

Усе це виглядає блюзнірськи в умовах безробіття в нашій державі та викликає чемоданні настрої у працездатної частини населення. Талановиті вчені, висококваліфіковані фахівці і підприємці, переважно молодого віку, їдуть з країни, в тому числі через неможливість працевлаштуватися, отримувати гідну оплату праці та несприятливі умови для кар'єрного, наукового та ділового росту в умовах процвітання непотизму в усіх сферах життєдіяльності суспільства [40].

Якби не тиск міжнародних партнерів України (МВФ, ЄС) та громадських організацій, навряд чи були б створені антикорупційні інститути та інституції (Антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура), які можуть вести кримінальні провадження стосовно злочинців з високих кабінетів. Проте діяльність цих установ, як і просування антикорупційної реформи в цілому, майже паралізована. Причому гальма розставляють усі гілки влади, яка зосереджена в руках олігархічних кланів і, на жаль, та частина громадян, яка проявляє лояльне ставлення до корупції. Частина громадян з менталітетом мовчання звикла до того, що за будь-який папірець необхідна грошова «подяка» чинуші, і навіть не намагається подолати своє ставлення до корупції в усіх її проявах, продовжуючи давати хабарі, бо їм це вигідно, вони не уявляють, як це – жити за законом.

Населення нашої країни у більшості своїй не сподівається, що відбудеться реальне очищення корумпованої системи правосуддя та прокуратури, де діють свої правила та закулісні, договірні «закони» в інтересах тих, хто більше заплатить, маючи відверту розбіжність із законами та Конституцією України. Наскрізь корумпована судово-прокурорська-міліцейсько-поліцейська система «не збирається змінюватись та виштовхує все і всіх, хто не несе в собі ДНК корупції, кришування, каральної функції для тих, хто живе і думає не за правилами “системи”»... [41].

Коментуючи позицію США щодо реформування корумпованої української прокуратури, політолог В. Фесенко назвав її «тромбом як для боротьби із корупцією, так і взагалі тромбом для здійснення будь-яких реформ у країні». Українське суспільство спостерігало, як Генеральна прокуратура саботувала підготовчі заходи до впровадження довгоочікуваної реформи, що ледве розпочалася у 2015 р. Під люстрацію тоді потрапили хто завгодно, тільки не ті, хто мав би її пройти: і господарча служба, і служба транспорту, і секретарки, і клерки і навіть прибиральники снігу. А всередині система прокуратури і далі працює як злагоджений корупційний механізм, який заповнювався кадрами за правилами політики непотизму, зібравши під своїм дахом свавілля і бай-

дужості, відсутності професіоналізму та компетентності працівників, які пов'язані між собою «круговою порукою».

Так, за піврічне перебування на посаді Генпрокурора абсолютно вхолосту, Віталій Ярема оточив себе людьми, близькими йому особисто. Він очолив цілий прокурорський десант до лав антимеритократії України, використавши практику непотизму. Своїм заступником В. Ярема призначив свого кума – Анатолія Даниленка. При Яремі почалося бурхливе зростання «мажорів» по кар'єрних сходах. Тетяна Горностаєва – донька Віктора Шокіна – стала зампрокурора Одеської області. До речі, її свекор – Микола Горностаєв – займає посаду заступника прокурора Дніпропетровської області. В. Ярема, всупереч антикорупційним законам, сприяв утворенню цілої армії з прокурорських сімейних кланів! Його інший заступник Олексій Баганець влаштував обох синів: молодшого – Віталія – з місця замначальника відділу загального нагляду прокуратури Києва на посаду начальника управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні прокуратури, а старший син – Олександр – з посади заступника начальника слідчого відділу прокуратури столиці раптом очолив прокуратуру Оболонського району Києва. При цьому 26-річний син Яреми, який прийшов в апарат Укрдержреєстру у червні 2014 р., вже у вересні раптом виріс до начальника цілого департаменту [42]!

Як наслідок різючої бездіяльності та цинізму суддівсько-прокурорської системи, 72% населення вже давно не має довіри до суду, 70% – до прокуратури (за даними 2016 р.), що не дивно, бо в Україні на фоні нескінченних змін у законодавстві щодо судів і прокуратури, нема незалежних суддів, резонансні справи не доходять до суду або повертаються на доопрацювання, бо слідчі й прокурори неякісно вели розслідування і надані ними до суду матеріали треба доробляти. Рівень довіри до державних інституцій й досі непристойно низький: «місцевій владі не довіряють 59,2% українців, Верховні Раді – 90%, главі держави цілком не довіряють 77,1% населення країни» [43]! Ці дані свідчать про те, що рівень довіри суспільства владі прямо пропорційний рівню корупції самої влади.

Практика непотизму, кумівства та їм подібних, коли «протягування» своїх рідних та близьких, корисних та відданих осіб у різноманітні інституції, де працюють посадовці (починаючи від президента країни до голови сільради, від міністрів освіти та охорони здоров'я до завідувачів кафедр вузів чи відділень у лікарнях, директорів шкіл та дитячих садочків) доповнилася «торгівлею» посадами, ще однією формою працевлаштування не родичів, а корисних для роботодавця (переважно, грошима та зв'язками) осіб. Як сталося, наприклад, у випадку з Оленою Кошелевою, яка за допомогою свого

батька – директора Харківського лікєро-горілчаного заводу, несподівано стала депутатом Верховної Ради у 24 роки за списком Радикальної партії Ляшка без спеціальних знань та досвіду. До цього О. Кошелева працювала адміністратором у найдорожчому ресторані Харкова, хоча певний час говорила неправду про те, що була безробітною волонтеркою. Отже, в нашій державі для того, щоб потрапити до законодавчого органу влади країни, треба просто «купити» прохідне місце в партійному списку, ціна якого починається від 5 млн доларів. Хоча трапляються випадки, коли люди стають депутатами завдяки своїй політичній або суспільній активності, завдяки своєму статусу. Але в умовах варіативності корупційних проявів шансів у чесний спосіб потрапити до будь-якої владно-управлінської структури стає все менше.

От і виходить, що в результаті симбіозу двох важливих умов придбання посади: наявності достатньої кількості грошей (ресурсна умова) і непотизму – кланових, кастових династичних і т. п. зв'язків (умова довіри) країна перетворюється на інвестиційний ринок, на якому громадяни можуть купувати (орендувати) посади для отримання величезної адміністративної ренти, що перешкоджає нормальному функціонуванню держави та суспільства [44].

Ще одним наслідком деструктивного впливу непотизму та інших корупційних проявів стало те, що закони щодо заборони працевлаштування дітей та інших родичів чиновників у ті самі установи, де працюють їхні батьки, чоловіки або дружини, свати, куми тощо, не діють. Використання непотизму під час здійснення кадрового добору кандидатів сприяє процвітанню корупції у різноманітних інституціях, не тільки у найвищих органах державної влади, а й у приватному секторі, що негативно впливає на репутацію України на міжнародній арені. Відсутність дієвої судової системи та прокуратури, фактична безкарність корупціонерів не дають Україні здійснити прорив у подоланні корупції, хоча і не дуже стараються ті, від кого залежить наведення порядку в країні. Антикорупційна реформа буксує в першу чергу з причин політичної заангажованості керівництва та недостатньої компетенції кадрів. В еліти не вистачає волі та бажання для рішучих дій.

Важко уявити, що українська влада залюбки візьметься за проведення *антикорупційної реформи* та залучить представників громадянського суспільства для посилення громадського контролю та моніторингу за діями цілої армії чиновників, нагляду за дотриманням високих етичних стандартів, бо в першу чергу їй буде необхідно припинити проведення кадрової політики непотизму [45, с. 395–409]. Чи готове сучасне українське суспільство виключити умови, що створюють стимули та можливості схилення особи до здійснення корумпованих дій? Чи почнеться очищення влади з гори до низу, по усіх ланках владної вертикалі, із доведенням посадовими особами своєї не-

винуватості, може, і арештами міністрів чи керівників різних установ та інститутів, бо лише 7% українців вірять в успіх антикорупційної політики Кабінету Міністрів України, що свідчить про критично низький рівень довіри народу до можновладців. Якщо довіра падає нижче критичного рівня, за якого починає домінувати недовіра, механізми суспільного управління і регулювання пробуксовують, їх здатність ухвалювати дієві управлінські рішення мінімізується [46, с. 95]. А це означає, що суспільство може повстати проти беззаконня, корупції у всіх її формах та проявах. Таких прикладів в сучасній історії вистачає,

У *висновках* зазначимо, що непотизм, як спосіб «протягування» родичів, заступництво, протекція – це лише один із проявів та потужних джерел корупції, тому треба шукати способи зменшення деструктивного впливу на розвиток суспільства та держави усіх корупційних явищ разом, щоб припинити затягування у корупційний потік всієї країни.

Практика непотизму призводить до знищення здорової професійної конкуренції, сприяє утворенню нездорового психологічного клімату, напруженості в стосунках та недовіри одне до одного в колективах, формує байдуже ставлення співробітників до виконання своїх обов'язків, породжує апатію та призводить до зниження показників і темпів росту установи (закладу, організації тощо), яка перестає розвиватися. Аморальність та протиправність непотизму виявляється у нехтуванні інтересами спільноти (суспільства, держави), особливо на державному та місцевому рівнях, в інтересах лише невеликої групи людей, пов'язаних родинними або ментальними стосунками, породжує конфліктність між сімейними кланами за домінування в даній сфері діяльності. Особи, що отримали посаду через непотичні та їм подібні зв'язки, практично знімають з себе відповідальність за результат роботи, а їх керівники втрачають важелі управління ними, а разом з цим і свій імідж.

Отже, треба негайно припинити кадрову політику непотизму та йому подібних дискримінаційних практик, що застосовуються під час добору кадрів у різноманітні установи держави, та суворо карати посадовців, починаючи з владно-управлінської верхівки, за їх неправомірні дії. Задля цього, з урахуванням досвіду передових країн, які досягли успіху в боротьбі з корупційними явищами, спрямувати зусилля суспільства та влади на активізацію роботи антикорупційних органів та посилення контролю за дотриманням вимог чинного законодавства України, що встановлює обмеження на призначення близьких родичів на керівні державні посади та забезпечує запобігання корупції.

У першу чергу це стосується формування владно-управлінських структур, потрапити на службу до яких можна буде тільки через прозорі вибори на підставі визначених законом вимог щодо претендентів та постійного

моніторингу з боку суспільства за діяльністю цих структур. У подальшому високопосадовці мають проходити іспити задля перевірки їх професійної придатності та декларувати свої доходи (включаючи членів родини). Оскільки посилення корупційних проявів на чолі з непотизмом збільшується зі зростанням чисельності чиновництва, їх кількість не повинна бути більшою, ніж встановлено європейськими нормами. Отже, необхідно скоротити кількість чиновників та спрощувати усі процедури отримання тих чи інших документів у державних органах.

Через інститути освіти та немонополізовані владою ЗМІ на підставі найкращих світових освітньо-виховних стандартів впроваджувати в систему цінностей особистості та суспільства почуття індивідуальної і колективної відповідальності, розвивати в людей навички самостійності, дисциплінованості, ініціативності, творчості, конструктивності, сприяти посиленню ролі професійної етики, формуванню високоморальних та законслухняних громадян, домагатися переформатування суспільної свідомості в бік стійкої неприязні до будь-яких видів і форм корупції в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Результатом боротьби з непотизмом та іншими корупційними проявами буде обмеження статусних привілеїв політиків, конкурси для державних посад та відновлення соціальних ліфтів для фахівців в усіх сферах життєдіяльності суспільства, висока соціальна мобільність, яка базується на меритократії, громадський контроль за владою і моральні чи/та юридичні санкції за публічну брехню, децентралізація влади, дебюрократизація, зростання рівня довіри населення до вищих інститутів влади, вкорінення європейських цінностей, норм і практик у життєдіяльність країни, підтримка громадськістю процесу реформування для вирішення системних проблем з метою їхнього унеможливлення на будь-якому етапі розвитку українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Права рука не відріже ліву: Багіров сказав, коли в Україні переможуть корупцію [Електронний ресурс] // *Обозреватель*. – 1 верес. 2016. – Режим доступу: <http://newsme.com.ua/ua/politics/3520280/>.
2. Косвінцев О. Топ-3 завдань України у 2016 році. Без чого боротьба з корупцією приречена на імітацію [Електронний ресурс] / Олександр Косвінцев. – 12 січ. 2016. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?top3_zavdan_ukrayini_u_2016_rotsi&objectId=1378928.
3. Stewart-Williams S. Human Beings as Evolved Nepotists: Exceptions to the Rule and Effects of Cost of Help / Steve Stewart-Williams // *Human Nature*. – 2008. – Vol. 19 (4). – P. 414–425.

4. Jaskiewicz P. Is Nepotism Good or Bad? Types of Nepotism and Implications for Knowledge Management / Peter Jaskiewicz, Klaus Uhlenbruck, David B. Balkin and Trish Reay // *Family Business Review*. – 2013. – Vol. 26, No 2. – P. 121–139.
5. Alper Buyukarslan B. The overall outlook of favoritism in organization: A literature review / B. Alper Buyukarslan, N. Derya Ergun Ozler // *International Journal of Business and Management Studies*. – 2011. – Vol. 3, No 1. – P. 275–284.
6. Davis G. F. American cronyism: How executive networks inflated the corporate bubble / Gerald F. Davis // *Sage Journals*. – 2003. – Vol. 2 (3). – P. 34–40.
7. Дела Порта Д. Брудні оборудки: Учасники, ресурси та механізми політичної корупції / Донателла дела Порта, Альберто Ванучі ; пер. з англ. С. Кокізюк. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2006. – 302 с.
8. Дорош Л. Непотизм як політико-правова проблема українського державотворення / Л. Дорош, О. Івасечко // *Humanitarian vision (Гуманітарні візії)*. – 2015. – Vol. 1, No 1. – С. 13–20.
9. Khatri N. Cronyism: A cross-cultural analysis / N. Khatri, E. W. K. Tsang, T. Begley // *Journal of International Business Studies*. – 2006. – Vol. 37, No 1. – P. 61–75.
10. Климович С. Политические семейные кланы: кто кому кум и брат [Електронний ресурс] / С. Климович // *UBR*. – 2010. – Режим доступу: <http://ubr.ua/ukraine-and-world/power/politicheskie-semeinye-klany-ktokomu-kum-i-brat-56502>.
11. Lauth H.-J. Informal Institutions and Democracy / H.-J. Lauth // *Democratization*. – Vol. 7, No 4. – P. 21–50.
12. Мацієвський Ю. Непотизм в українській політиці в період президентства В. Януковича / Ю. Мацієвський, Р. Мацієвський ; Нац. ун-т «Остроз. акад.». Центр політ. досліджень НаУОА. – Острог, 2014. – 13 с.
13. Олійник О. Фаворитизм і кронізм як основні критерії кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні / О. Олійник // *Віче*. – 2014. – № 20. – С. 2–5.
14. Пірен М. І. Проблеми формування сучасної української еліти / М. І. Пірен // *Соціальна психологія*. – 2004. – № 2 (4). – С. 38–48.
15. Solomon D. Nepotism, patronage and the public trust [Електронний ресурс] / D. Solomon. – 27 February 2014. – Режим доступу: [http://www.integrity.qld.gov.au/library/document/catalogue/speeches-articles/Nepotism%20and%20the%20public%20trust%20\(2\).pdf](http://www.integrity.qld.gov.au/library/document/catalogue/speeches-articles/Nepotism%20and%20the%20public%20trust%20(2).pdf).
16. Heidenheimer A. Political Corruption: Concepts and Contexts / A. J. Heidenheimer, M. Johnston. – New Jersey, New Brunswick : Transaction Publishers, 2002. – 970 p.
17. Роуз-Екерман С. Корупція та урядування: причини, наслідки, зміни / Сюзан Роуз-Екерман ; пер. англ. С. Кокізюк, Р. Ткачук. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 296 с.
18. Коткін С. Політична корупція перехідної доби. Скептичний погляд : пер. з англ. / С. Коткін, А. Шайо. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 440 с.
19. Мілер В. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі : пер. з англ. / В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 328 с.

20. Bellow A. In Praise of Nepotism: A Natural History / Adam Bellow. – New York : Doubleday, 2003. – 576 p.
21. Ljunge M. Was Banfield Right? Family Ties and Civic Virtues [Електронний ресурс] / М. Ljunge // University Copenhagen and SITE. – Режим доступу: <http://users.unimi.it/brucchiluchino/X/familytiessep11.pdf>.
22. Лещенко С. Українська політика як декорації до серіалу «Династія» [Електронний ресурс] / С. Лещенко // Укр. правда. – 2010. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/12/9/5656770/>.
23. Ніколаєнко Т. Парламентський непотизм. Родинні підряди штурмують Раду [Електронний ресурс] / Т. Ніколаєнко. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/09/11/6972487/>.
24. Руденко С. Хто кому кум в українській політиці [Електронний ресурс] / С. Руденко. – Режим доступу: <http://from-ua.com/nocomments/dac136f8aa810.html>.
25. Седлецька Н. Кумівство. Кого привів Янукович [Електронний ресурс] / Н. Седлецька. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=06HeHWfUn-Q>.
26. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.
27. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII (ред. від 07.01.2017). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
28. Про державну службу [Електронний ресурс] : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII (ред. від 05.01.2017). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
29. Про суміщення посад та службу родичів в установах, підприємствах та організаціях усунушеного сектора [Електронний ресурс] : постанова Раднаркому УРСР від 04.06.1933 (ред. Ради Міністрів УРСР від 03.11.1980 № 593). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001699-33>.
30. Які найбільш корумповані сфери в Україні [Електронний ресурс] // Погляд. – 2 серп. 2016 р. – Режим доступу: <https://pogliad.ua/news/ukraine/yaki-na-ybilsh-korumpovani-sferi-v-ukrayini-307124>.
31. Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування / М. Михальченко // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2010. – № 5 (49). – С. 83–94.
32. Лосев І. Свято несправджених надій: з провини власної політичної еліти Україна досі не стала ефективною державою / І. Лосев // Сучасність. – 2008. – № 8. – С. 28–34.
33. Лагутина И. Династии и непотизм в современной политике [Електронний ресурс] / Ирина Лагутина // Радио Свобода. – 7 нояб. 2007. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org/a/420107.html>.
34. Який статус займають діти політиків у нашій країні [Електронний ресурс] // Суспільство. – 04.12.2016, Інформаційне агентство «Єдність». – Режим доступу: <http://www.ednist.info/news/52740>.

35. Олійник О. Актуальні проблеми кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О. Олійник // Демократичне врядування. Науковий вісник. – 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk14/fail/olijnyk.pdf.
36. Зашев П. Мерітократія – європейська цінність, про яку забувають в Україні [Електронний ресурс] / Петер Зашев // Європейська правда. – 7 січ. 2015. – Режим доступу: https://translate.googleusercontent.com/translate_c?depth=1&hl=uk&prev=search&rurl=translate.google.com.ua&sl=ru&sp=nmt4&u=http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2015/01/7/7029402/&usg=ALkJrhhdl_q6oMF9myu-MGGNo6Ur4bdo4g.
37. Корупція в освітній галузі: загрози стратегічному розвитку українського суспільства. Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1154/>.
38. Погребняк О. О. Актуальні питання визначення поняття корупційних діянь та їх наслідків у кримінальному праві / О. О. Погребняк // Вісн. Кримінол. асоціації України. – 2014. – № 8. – С. 207–213.
39. Про затвердження Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій від 28.06.1993 №43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0076-93/card2#Card>.
40. Сафина Д. М. Влияние фаворитизма и nepотизма на организационное и экономическое развитие [Електронний ресурс] / Д. М. Сафина // «Дискуссия». Полит. журн. науч. публикаций. – 2013. – № 10. – Режим доступу: <http://journal-discussion.ru/publication.php?id=949>.
41. Заступник генпрокурора: У прокуратурі панує корупція і кругова порука [Електронний ресурс] // Чернівці-інфо. ФАКТУ.св.ua. – Режим доступу: <http://www.fakty.cv.ua/zastupnyk-henprokurora-u-prokuraturi-panuje-koruptsiya-i-kruhova-poruka-video/>.
42. Пісарчук Д. Чим запам'ятається Ярема [Електронний ресурс] / Дмитро Пісарчук // depo.ua. – Режим доступу: <http://www.depo.ua/ukr/politics/chem-zapomnitsya-yarema-10022015090000>.
43. Рівень довіри українців до Ради досяг критично низької позначки – опитування [Електронний ресурс] // УНІАН. – 20 квіт. 2016. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/1325241-riven-doviri-ukrajintsiv-do-radi-dosyag-kritichno-nizkoji-poznachki-opituvannya.html>.
44. Энгвалл Й. Кыргызское государство – это и есть коррупция [Електронний ресурс] / Й. Энгвалл // Электронный справочник специалиста по Центральной Азии «ЦентрАзия». Интервью от 28.03.2013. – Режим доступу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1377659100>.
45. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.

46. Лісеєнко О. Динаміка політичного капіталу в Україні / О. Лісеєнко // Політ. менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 90–96.

ПРОБЛЕМА НЕПОТИЗМА В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Сахань Е. Н.

Рассмотрена проблема непотизма в современном социально-политическом пространстве Украины. Доказывается тезис о том, что непотизм является одним из негативных проявлений и мощных источников коррупции. Автор пытается выяснить, каким образом кадровая политика непотизма влияет на все сферы общественной жизни, несет угрозу развития государства. Даны предложения по уменьшению разрушительного воздействия непотизма на общество и государство.

Ключевые слова: *непотизм, семейные кланы, коррупция, меритократия, анти-меритократия.*

PROBLEM OF NEPOTISM IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Sakhan O. M.

A problem of nepotism in the modern Ukrainian society is viewed as one of manifestations and powerful sources of corruption which shows itself as practice of placing one's relatives, acquaintances, friends or persons within a high-ranked individual's circle to certain offices without regard to their professional skills and training at other people's expense.

It has been underlined that a destructive result of the nepotism's personnel policies lies in the fact that unfavourable psychological climate is established among the staff, «unhealthy» organizational set-up is formed, basics of teamwork are ruined, and employees who enjoy no protection lose motivation to fulfill their duties properly; as social lifts are broken, young and talented specialists have no opportunities to be promoted, improve their financial and social status, and this causes migration of an able-to-work, highly-trained portion of the population abroad. The above factors decrease work efficiency of employees in certain teams and lead to deterioration of growth indexes and rates of an institution (establishment, organization, etc.) which ceases developing.

Attention is drawn to the fact that immorality and unlawfulness of nepotism manifests itself as ignoring interests of a community (society, state), especially at the state and local levels; as interests of merely a small group of people who are linked through family or mental relations; this causes conflicts between family clans in pursuit of domination over that certain area, and tension in the society. It has been emphasized, that Ukrainian officials justifying themselves by the fact that «tradition» of showing favouritism to relatives and

friends is rooted in our people's minds have made a wide use of practice of nepotism and have turned Ukraine to a «state of developed nepotism» for only twenty-five years. Manifestations of corruption with nepotism atop enhance as a number of officials increases, that's why the size of the officialdom which shall not be greater than that established by the European regulations must be controlled.

It has been concluded that in order to overcome the problem of nepotism in the Ukrainian society, these very personnel policies and similar discriminatory practices which are applied to recruitment in the state's various agencies must be abandoned, and officials must be punished severely for their wrongdoings starting with the top authorities and administration. For that end, bearing in mind experience of advanced states which made success in their struggle against corruptive phenomena, the society and authorities should focus their efforts on activation of anti-corruption bodies' work and enhancement of control over compliance with requirements of the Ukrainian legislation in force which sets limits on placement of immediate relatives to senior public offices and promotes prevention of corruption.

Establishment of anti-corruption mentality in citizens and strong intolerance of public opinion to any sorts and forms of corruption in all spheres of public life shall be facilitated through educational institutions and the mass media on the basis of world-recognized educational standards.

Key words: *nepotism, family clans, corruption, meritocracy, antymeritocracy.*

